

SPORTCSAPAT ÉS TÁRSAS KAPCSOLATOK

Nem újdonság, ha a román labdarúgó-válogottra gondolva megállapítjuk, hogy az utóbbi három-négy évben elért kitűnő eredménnyel felülmúlják a csapatot alkotó játékosok képességeinek aritmetikai összegét. Nagyon sok hasonló példát tart nyilván a sportkrónika. A siker titka mindig a csapatszellemben, az összeforrottságban rejlik.

Az edzők többsége ezért tudatosan törekszik az egészséges csapatszellelem kialakítására. Törekvésük csak úgy eredményes, ha — eltekintve egyéb feltételektől — jó pedagógusok, pszichológusok, sőt szociológusok is.

A csapat külső (makro-) és belső (mikro-)struktúrája

A sportmérkőzéseket látogató ember, kézhez kapva a csapatok felállítását közlő újságot vagy műsorfüzetet, még ha nem is ismeri a csapatokat, rögtön látja, kik alkotják a fedezetpárt (futball), kik a beállósok (kosárlabda), kik a hátvédek (jégkorong). Mindenki előtt nyilvánvaló a csapat felépítése, azaz *külső struktúrája*. Ezt a struktúrát az illető sportjáték szabályainak betartásával, a mérkőzésen követhető taktikának megfelelően, az edző határozza meg (1—4—2—4, 1—3—3—4, 1—4—3—3 például a labdarúgásban; 2—1—2, 1—1—3 stb. a kosárlabdában). Ő jelöli ki a játékosokat is a megfelelő helyre.

„A felszíni, kézzelfogható, látható, leolvasható szerkezet alatt minden csoportnak* van egy alapvető, kézzel nem fogható, láthatatlan, nem hivatalos szerkezete, amely elevenebb, valóságosabb és dinamikusabb az előzőnél“ — mondja J. L. Moreno, a szociometriai irányzat elindítója a pszichológiában.

Mire céloz Moreno? A csapat tagjai ismerik közös feladataikat, közös céljukat. Elengedhetetlen követelmény tehát az akcióegység, az egységes gondolkodás, a kölcsönös rokonszenv, az elvtársiasság és a bizalom a csapattársak között. A csapat tagjai azonban emberek. Kapcsolataikban, viszonyaikban megnyilvánul a *preferencia*, egyesek előnyben részesítése. A preferencia, amely általános emberi tulajdonság, az emberi élet alapvető ténye. Egyes csapattársak vonzódnak egymáshoz, közös az érdeklődési körük, ugyanazon negyedben laknak, ugyanannál a vállalatnál dolgoznak. Kialakul egy-egy ilyen, két-három személyből álló csoportocska, klikk (ez a szó a szociometriában nemcsak negatív előjelű csoportocskát jelent). Tagjai megbeszélnek a mérkőzéseket, értékelik játékosársaikat, edzőjüket és ellenfelüket. Fokozatosan közös vélemény alakul ki. E közös véleményt a klikk tagjai, más csapattársaikkal érintkezve, azoknak átadják. Ez utóbbi játékosok eset-

* Egy sportcsapat kimeríti a „kis csoport” vagy „elsődleges csoportosulás” (csoport) kritériumait: tagjai személyesen ismerik egymást, közvetlen pszichológiai eszközökkel hatnak egymásra, befolyásolják egymást.

leg szintén egy csoportoska komponensei. Így a klikk véleménye, álláspontja, pletykái valósággal szétsugároznak a csapatban. Egy láthatatlan, „rejtett“ hálózat alakul ki, amely befolyásolja a csapat hangulatát és szellemét. Ennek a rejtett hálózatnak, vagyis a csapat *belső struktúrájának* ismerete az edző számára feltétlenül szükséges, ha a közösség alakulását irányítani akarja.

A csapat belső struktúrájának felfedése a preferencia-teszt segítségével

A szociometriában alkalmazott preferencia-teszt lényege a rokonszenvre alapuló szabad választás lehetősége. A csapat tagjai írásban felelnek arra, kiket választanának társul a csapatból egy bizonyos élethelyzetben. Az így kapott válaszokat az ún. kölcsönösségi táblázatba, szociometriai matrixba foglaljuk. A táblázatból kitűnik, kik azok a csapattársak, akik egymást választották, melyek a viszonzatlan választások, és kit hányan választottak. A kölcsönös választásokat folytonos vonallal, a játékosokat pedig kis, megfelelő s számmal ellátott négyzettel jelölve, egy hálózatot — szociogramot — kapunk.

A módszer alkalmazása egy konkrét esetben

1972 májusában a preferencia-tesztet alkalmaztam a kolozsvári Politechnika A-osztályú kosárlabda-csapatának vizsgálatára. A csapat minden játékosa legalább egy éve játszik a csapatban. A 12 játékos életkora 20 és 30 év között mozog. A csapat átlagos életkora 23 év 1 hónap. Foglalkozás szerint a megoszlás a következő: 6 egyetemi hallgató, 1 líceumi tanuló, 2 mérnök, 2 tornatanár és 1 tiszviselő.

Minden játékos kapott egy kérdőívet, amelyen sorszámmal ellátva szerepelt a csapat névsora (a harminchat éves tornatanár edzőt is beleértve, aki három hónapja vezette a csapatot, de a játékosok nagy részének már volt edzője, hosszabb ideig), valamint a következő három kérdés:

1. Egy bukaresti mérkőzés alkalmával szállodában laktok. Kiket választanál szobatársul? Nevezd meg három csapattársadat óhajod sorrendjében!
2. A fenti alkalommal valamilyen, teljesen személyi jellegű kellemetlenség ér. Melyik három csapattársadnak mondanád el, kitől kérnél tanácsot?
3. Alkalmad adódik meghívni három csapattársadat saját kocsioddal egy kirándulásra. Kiket választanál?

A kérdőíven mindhárom élethelyzetben választott sportolókat sorszámmal jelöljed!

A kérdőívek segítségével elkészítettem a csapat szociometriai matrixát. (Lásd az 1/a ábrát.)

Mi olvasható ki a matrixból?

1. A játékosok szociometriai pontszáma. A preferencia-teszttel nyert pontszámok alapján a játékosokat a következőképpen osztályozhatjuk: — 15 vagy több pont esetén: jóval az esélyek fölött választott játékos (a 10-es és 8-as számú);

SPORTOLÓK \ SPORTOLÓK	1	2	3	4	5	6	7	8	9 (EDZO)	10	11	12	13	VÁLASZ- TOTTAK SZÁMA
1		011				320				002		200	133	5
2	002					111		200	020	030				5
3				202				002			110	223	030	5
4								203	010	002		101	300	5
5							303	221	030	112				4
6	303	111		200			002		020	030				6
7						030		111	002	223				4
8					003		202		010	121			330	5
9 (EDZO)								132		313		221		3
10	003				303		222	111						4
11			111					202	030	323				4
12			221	132				300	013					4
13	020			201		112	003			003		300		6
SZOCIOMETRIAI PONTSZÁM	5	5	6	8	3	9	9	19	9	20	2	10	7	
VISZONZOTT VÁ- LASZTÁSOK SZÁMA	5	4	5	3	3	6	6	7	3	9	2	7	2	
VÁLASZTOK SZÁMA	4	2	2	4	2	4	5	9	8	10	1	5	4	

Magyarázat: — a 13. sor. 4. oszlopába beírt 201 jelentése: a 13. számú sportoló a 4. számút az első élethelyzetben másodiknak, a második helyzetben nem, a harmadikban pedig elsőnek választotta
 — az aláhúzott szám viszonzott, kölcsönös választást jelent
 — szociometriai pontszám: az összes kapott választások száma

- 14—10 pont esetén: az esélyek fölött választott játékos (a 12-es számú);
- 9 pont esetén: az esélynek megfelelően választott játékos (a 6-os, 7-es és a 9-es számú);
- 8—4 pont esetén: esély alatt választott játékos (az 1-es, 2-es, 3-as, 4-es és a 13-as számú);
- 3 vagy kevesebb pont esetén: jóval az esélyek alatt választott játékos (az 5-ös és a 11-es számú).

(A fenti, valószínűségszámítással kapott értékek 10—15 tagú csapatra érvényesek.)

2. A viszonzott (kölcsonös) választások száma. Mivel három kérdésre három—három személyt kellett megnevezni, a legmagasabb kölcsonös választási szám 9. A 10-es kosárlabdázónak mind a 9 választása viszonzott. 4 személyt választott 9 feleletben, és mind a 4-öt viszontválasztotta.

3. A kölcsonös választás intenzitását az egyszeres, kétszeres vagy háromszoros kölcsonös választás adja. Ez utóbbi nagyon erős kötöttséget jelent két személy között. Ilyen kapcsolat van a 10-es és a 8-as, a 10-es és a 7-es, a 2-es és a 6-os, a 12-es és a 3-as játékos között.

4. A rokonszenv egyirányú megnyilvánulását és annak intenzitását a viszonzatlan választások száma adja. Erre tekintettel kell lennünk, ha formálni akarjuk a közösséget. Például a 13-as háromszor a 6-ost, kétszer a 8-ast választja „egyoldalúan“.

5. Az üres négyzetek a matrixban (téglalapocskák az ábrában) a szociometriai közömbösséget jelentik azok között a személyek között, akikhez a

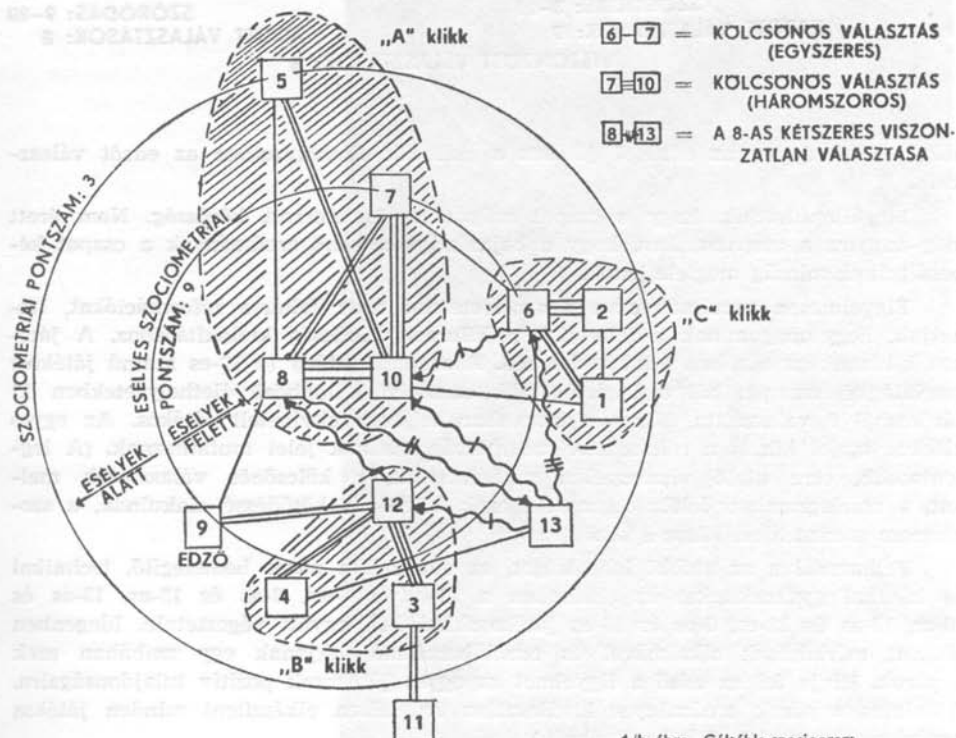
négyzetek tartoznak. Például az 1-es és 3-as, az 1-es és 4-es, az 1-es és 5-ös stb.

6. A matrixból könnyen felrajzolhatunk valamilyen típusú szociogramot. Az 1/b ábra az említett kosárlabda-csapat „cél tábla-szociogram”-ját ábrázolja.

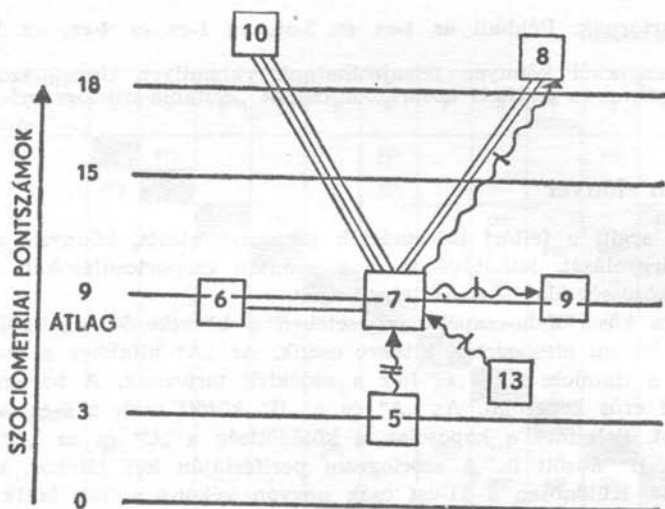
A szociogram előnyei

A szociogram segíti a feltárt információk jobb megértését, könnyíti a teszteredmények megtárgyalását, láthatóvá teszi a spontán csoportosulásokat, klikkeket, sugalmazza a közösség alakításának lehetőségeit.

A Politechnika kosárlabda-csapatának esetében a következő megállapításokat tehetjük: a csapat három alcsoportra, klikkre oszlik. Az „A” klikkhez a már „keresők”, a „B”-hez a fiatalok és a „C”-hez a vidékiek tartoznak. A három klikk között nincs eléggé erős kapcsolat. Az „A” és a „B” között csak a 9-es, az edző tartja a kapcsolatot. Felszínes a kapcsolat, a kötődöttség a „C” és az „A”, valamint a „C” és a „B” között is. A szociogram periferiáján két játékos, az 5-ös és a 11-es található. Különösen a 11-est csak nagyon vékony szálak kötik a közösséghez. A cél tábla-szociogram közepe (a kis körön belül) a 10-es, a 8-as és a 12-es sportoló helye. A felsorolás sorrendjében értékes, szociális személyek, sztárok (nem a szó köznapi, negatív értelmében). Ugyancsak értékesnek nevezhetjük a 9-es, a 6-os és a 7-es játékost szociológiai szempontból. Örvedetes, hogy egyi-

1/b ábra. Cél tábla-szociogram

2. ábra. A 7-es játékos egyéni szociogramja

VÁLASZTÓK SZÁMA: 5	VÁLASZTOTTAK SZÁMA: 4
VÁLASZTÓK ÁTLAGOS PONTSZÁMA: 11,3	VÁLASZTOTTAK ÁTLAGOS PONTSZÁMA: 14,2
SZÓRÓDÁS: 3-20	SZÓRÓDÁS: 9-20
KAPOTT VÁLASZTÁSOK: 9	ADOTT VÁLASZTÁSOK: 8
VISZONZOTT VÁLASZTÁSOK: 6	

kük, a 9-es, éppen az edző; 7 játékos a második élethelyzetben az edzőt választotta.

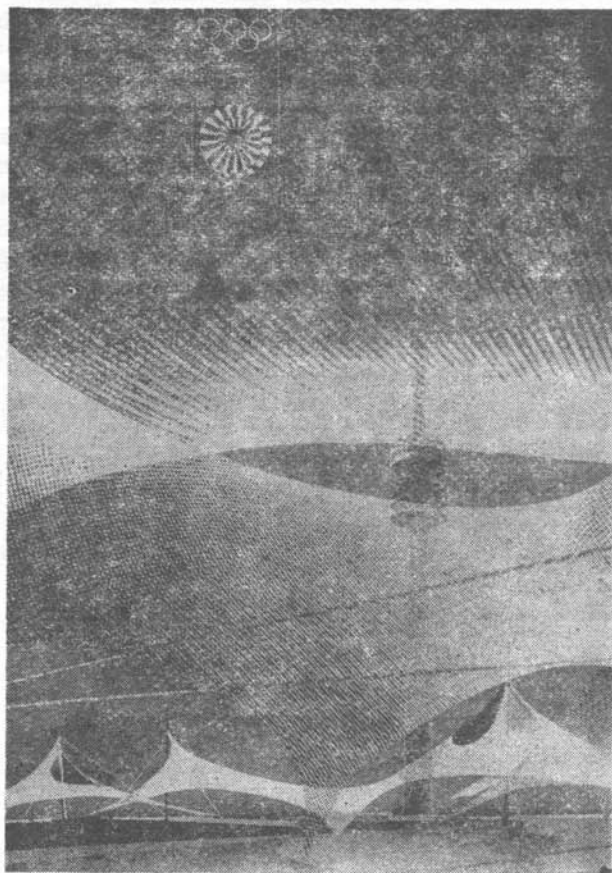
Megállapíthatjuk, hogy a csapat még nem összeforrott közösség. Nem érett még annyira a csapatszellem, hogy a bajnokságban elért eredmények a csapat képességeinek mindig megfeleljenek.

Figyelmesen tanulmányozva a szociometriai teszt feltárta információkat, láthatjuk, hogy megvannak a feltételek a kiforrott közösség kialakításához. A játékosok bíznak az edzőben mint emberben. A csapatkapitány (a 10-es számú játékos) szociológiai szempontból a legértékesebb személy, különböző élethelyzetekben 11 játékosból 9 választotta. Nincs a csapatban teljesen elszigetelt játékos. Az egyes klikkek tagjai között a rokonszeny megnyilvánulásának jelei mutatkoznak. (A legfontosabb, erre utaló viszonzatlan választásokat, a kölcsönös választások mellett, a szociogramban feltüntettem. Ha ezek kölcsönös kötődéssé alakulnak, a szociogram szerint ideális lesz a közösség.)

Felhasználva az utóbbi lehetőséget, az edzőnek a páros bemelegítő, technikai és taktikai gyakorlatokat az edzéseken a 12-es és 8-as, 8-as és 13-as, 13-as és 10-es, 13-as és 12-es, 6-os és 10-es játékosokkal kell együtt végeztetnie. Idegenben játszott mérkőzések alkalmával és edzőtáborokban lakjanak egy szobában ezek a párok. Hívja fel az edző a figyelmet az egyes játékosok pozitív tulajdonságaira. Ajánlatos a párok eredményes kiválasztása érdekében elkészíteni minden játékos egyéni szociogramját. (Lásd a 2. ábrát.)

Meggyőződésem, hogy sikerül itt jó csapatszellemmel rendelkező közösséget kialakítani, ami elengedhetetlen feltétel e fiatal csapat teljesítményének fokozása, eredményeinek töretlen emelése szempontjából.

Befejezésül a szociometriai vizsgálatokból leszűrhető néhány megállapítás, tapasztalat és intelem: a preferencia általános emberi tulajdonság. Nem biztos, hogy akiket jobban kedvelünk (preferálunk), azok eleve jobbak, értékesebbek másoknál. Senki sincs, akivel mindenki rokonszenvezne. Az emberek társas potenciálja, szociometriai pontszáma különböző. Vannak, akiket senki sem preferál. Nemcsak azok a „jó“ emberek, akik a céltábla közepén helyezkednek el. A csoport (csapat) dinamizmusa, változása újabb meg újabb szociometriai felméréssel állapítható meg.

Müncheni olimpiai plakát